

Bodrum Turizme Geçerken

Belediye Reisi Derviş Görgün zamanında
Elektrik, Baraz Oteli ve Aya Nikola Kilisesi meseleleri

Baskın Oran*

Bodrum'un girişinde cezaevinin yanından geçip yukarı, Kumbahçe Mahallesi'ne doğru uzanan caddenin adı "Derviş Görgün Caddesi"dir. Yukarı doğru biraz daha ilerlerseniz Zeki Müren Caddesi'ne ve denize ulaşırsınız.

Geçiş dönemleri, malum, her zaman sancılı dönemlerdir. Burada üstelik düşününüz ki bir de üretim biçimi değişikliği oluyor: Balık, sünger, harup (keçiboynuzu), mandalina, kuru incir-üzüm gibi birkaç doğal üründen başkasını üretmeyen ve ulaşım/depolama vs. olanakları olmadığı için bunları da doğru dürüst satamayan Bodrum birdenbire nakit para getirecek turizm'le tanışıyor. Altyapı mafiş. İnsanlar alışık değil. Kimse doğru dürüst ne gelecek, gelecek mi, bilmiyor. Ama ciddi bir değişiklik olacak, onu seziyorlar çünkü ilk defa hareket var. Beklenti önemli ve belirsiz. İnsanlar huzursuz. Bu arada birkaç uyanık turizmci fırsatları değerlendirme ve ilk yerleri tutma çabasında.

Derviş Bey'in "reislik" dönemi bu geçiş dönemiyle çakışıyor. Onun için önemli zaten. Önce birkaç satırla kendisini size tanıtayım.

Çok dinine bağlı, çok muhafazakar ve çok çağdaş bir adam; epey ilginç bir sentez yani. Beş vakit namazında ve otuz gün orucunda ama, hem kimi dinsel uygulamalar konusunda "Mantiğa uymuyorsa uydurmadır" diyor, hem de mesela Kalimnos belediye başkanı ziyarete geldiğinde ramazan bile olsa oturup bir kadeh rakısını içiyor. Kişilik olarak da son derece sakin ve efendi; sesini yükselttiğini duyan olmamış. Epey de alçakgönüllü. Kızı (benim de eşim) Feyhan, babasının ayakkabısının tabanının (hey gidi Hrant Dink!) delik olduğunu, içine karton koyup sokağa çıktığını sıkılarak anlatır hâlâ.

1906'da Bodrum'da doğmuş. Kasabada "eşraf" diye anılabileceklerden biri durumunda olan ailesi İstanköy'den (Kos) gelme. Tam adıyla Derviş Salih Bey o zamanlar mevcut nadir lise mezunlarından biri; en yakın lise olan Aydın'da okumuş. Bu nedenle, ablaları ona kız beğenemiyorlar; gidip İstanbul'dan kız bakıyorlar. Atatürk'ün 37 yaşında vefat etmiş maarif vekili Reşit Galip Bey'in 16 yaşındaki kızı Halide Hanım'ı annesinden istiyorlar. Evlenme 1942'de gerçekleşiyor.

O sırada daha 16'sında olan Halide o sabi sübyan yaşında Beyoğlu'ndan Allahın bu balıkçı kasabasına geldiği zaman, ne bilsin, ilk sokağa çıkarken vuallî (tül örtülü) şapkasını başına takmış, yürümüş. Bodrum'da ne kadar velet varsa arkasına takılıyor: "Kadın kafasına elek takmıııı! Kadın kafasına elek takmııııı!".

Hemen söyleyip geçeyim, Derviş Bey herhalde eşi ile annesi arasında her gelin-kaynana arasında olması "mukadder" gerginlikten biraz çekmiş olmalı. Çünkü anne son derece mütehakkim bir kadın ve anadili tabii ki adalardan gelen neredeyse bütün muhacirler gibi Yunanca. Oğluyla kendi evinde Yunanca konuşuyor. Derviş Bey de sabah kalkar kalkmaz Yunan radyosundaki müziği açıyor. Halide Hanım ise kendi evinde Türkçeden başka dili yasaklıyor. Onun içindir ki Feyhan birkaç kelime dışında Yunanca bilmez.

* AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) Uluslararası İlişkiler profesörü.

Derviş Bey 1950-69 arasında dört dönem belediye başkanlığı yapıyor; araya askerî darbe girdiği için net olarak 18 yıl. İlk olarak 1950'de Demokrat Parti'den seçiliyor, 27 Mayıs 1960'ta görevden alınıyor, sonra 61'de tekrar seçiliyor ve sekiz yıl daha yapıyor.

İşte tam o sırada turizm sancıları başlamış. Son seçimde kendi partisi Adalet Partisi'nden başka aday çıkartıyorlar karşısına; şimdi anlatacağım niçin. Bunun üzerine bağımsız koyuyor ama çok zor seçiliyor; birkaç yüz oy farkla sadece. Ve evde diyor: "Bu benim son reisliğimdir; bir daha koymam". Koymuyor da.

1978'de muhtemelen bir beyin kanamasından (çünkü o günkü Bodrum koşullarında bilmek mümkün değil) bir tarafına inme iniyor, ondan sonra vefat ediyor.

Elektrik meselesi

Neden karşısına aday çıkartıyorlar, elektrik meselesinden çıkartıyorlar.

Demiştim ya, Derviş Bey muhafazakar bir insan. Sabah namazıyla kalkıyor, bir daha yatmıyor. Tabii ki erken uyuyor. Üstelik, gelmeye başlayan turistlerin kasabanın geleneksel sakin yaşamını derin biçimde (gürültü, çıplaklık, vs.) değiştireceğini de görüyor olmalı.

O sırada Bodrum'da elektrik yok. Kale'nin dibinde eskiden Bodrumspor'un, bugün de Hadigari'nin bulunduğu yere Derviş Bey bir jeneratör yaptırmış, kasabaya akşam karanlığı bastıktan 22.30'a kadar elektrik verdiriyor.¹ Ondan sonra da mazot masrafı oluyor diye kapattırıyor. Fakat yabancı turistler gelmeye başlamış. Oteline gelen odasını bulamıyor karanlıktan. Eğlence yerleri ufak ufak açılmaya başlamış. Elektriksiz çalışmıyorlar. İçecekler soğutulamıyor, vb. Hele, kasabadaki tek buz fabrikasının kalıp buzunu içkilerin içine koyamıyorsun.

Turizmciler toplanıp reis beye gidiyorlar. Jeneratörü saat 01.30'a kadar çalıştırmasını talep ediyorlar. Mazot parası toplamaları şartıyla 23.30'a kadar izin veriyor. Ama bu da iki-üç ay sürüyor. Bunun üzerine turizmciler ayaklanıyorlar ve Derviş Bey'in karşısına seçimlerde rakip çıkartıyorlar. Bağımsız koyarak ucu ucuna kazanması ve "bir dahaki sefere koymam" demesi bunun üzerine.

Baraz Oteli'nin yapımı meselesi

Bugün bile özellikle kimi CHP'liler belediye seçimleri yaklaştıkça, karşı partinin eski dönemlerdeki belediye reislerini eleştirmeyi önemli bir seçim propagandası unsuru olarak görürler ki, elektrik dışında iki konuyu daha sürekli gündeme getirirler: Baraz Oteli'nin yapılması meselesi ve Aya Nikola Kilisesi'nin yıkılması meselesi.

Deniz kıyısındaki Baraz Oteli belediyenindir. Bodrum mimarisi içinde bir yara gibi durduğu doğrudur. Sebebi şöyle: Yine o sırada Bodrum'a turistler gelmeye başlamış. Kalacak otel yok. Pansiyonculuk da henüz ilkel. Derviş Bey Turizm Bakanlığı ile temasa geçiyor. Bakanlık finanse etmeye razı oluyor. Yalnız, diyorlar, elimizde hazır proje var, o uygulanacak, işletmeciyi de biz bulacağız. Üstelik Başbakan Demirel 1967'de Bodrum'a ilk kez gelip inşaatın temelini de atıyor. (Jandarma botuyla denizden geliyor, dönüşte karayolundan döneyim diyor ve içi dışına çıkıyor, Bodrum'a doğru dürüst bir yol yapımını buna borçlu oluyoruz!). Sonunda bir otele kavuşabilmek için bakanlığa peki demek gerekiyor. Üstelik, o yıllarda "tarihî dokuyu ve çevreyi

¹ Elektriğin daha önce nasıl sağlandığı konusunda bkz. Baskın Oran-Feyhan Görgün, *Dalavera Memet'in Bodrum Tarihi*, 2. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 115. Zaten burada bütün anlattıklarım bu kitabın çeşitli yerlerinden derlemedir.

korumak” türünden kavramlar daha başlamamış. Bakanlık Ankara Kızılcahamam için hazırlanmış projeyi yolluyor. İşletmeciyi de tayin ediyor. O da oturuyor otele kendi soyadını veriyor ve bu da Bodrumluyu ayrıca sinirlendiriyor.

Aya Nikola Kilisesi'nin dinamitlenmesi meselesi

Elektrik ve Baraz'dan sonra Bodrum'un turizme geçiş dönemine ilişkin dedikodulardan biri ve ulusal bakımdan en vahim olanı, Bodrum'un tam ortasında yer almaktayken barbarca yıkılan ve yerine fevkalade çirkin bir Halk Eğitim Merkezi binası yaptırılan Aya Nikola Kilisesi meselesidir.

Aya (“Aziz”) Nikola, balıkçıların koruyucu azizidir. Dolayısıyla, 1923 Zorunlu Mübadelesi'nden önce burada, şimdi Yunanistan'dan gelen mübadillerin oturduğu Kumbahçe Mahallesi'nde yaşayan Rumların büyük kiliseyi Aya Nikola'ya adanmaları kolayca anlaşılabilir.

Rumlar Yunanistan'a gönderildikten sonra boş kalan anıtta önce sinema oynatılıyor.² Ama bu koca mekanı sünger vs. deposu olarak kullanmak isteyenler vardır. Nitekim, Selçuk Erez'in kitabında uzun uzun anlatılan Bodrum'un ünlü girişimcisi Ali Cengiz³ (aslında, Erez'in kitabı büyük ölçüde Ali Cengiz'in anlattıklarına dayanmaktadır) ve ilkokul öğretmeni Nusret Hoca “Rumları sevmesek de dinlerine saygımız vardır; mihrabı yıktırıp binayı kilise olmaktan uzaklaştırmadan böyle sinema oynatmak doğru değildir” diyorlar. Nihayet mihrap yıktırılıyor. Bina da depo oluyor.

O sıralar, yabancı turistler ve özellikle de Fransa'dan dalış meraklıları Bodrum'u ufak ufak keşfetmeye başlamışlar. Bu turistler kasabada dolaşırken, en merkezî yerde depo olarak kullanılan anıtsal boyutlarda bir kilise görüyorlar ve fotoğraflarını çekiyorlar. Sorular soruyorlar bu nedir diye. Tabii, birtakım “milliyetçi” insanlar huzursuzlanmaya başlıyor. Durumu Ankara'ya ihbar ediyorlar. Allah bilir, “Bunlar gider dışarıda ülkemiz aleyhinde propaganda yaparlar da burada bir Rum devleti kurulur” da diyorlar. Çünkü, sadece 1473 Rum'un kaldığı İstanbul'da bir Rum Vatikanı kurulacak diye 2000'li yıllarda endişe duyulan bir ülkede yaşıyoruz en nihayet. Bunun üzerine belediyeye baskılar gelmeye başlıyor, bu kiliseyi hemen ortadan yok et diye.

Derviş Bey'in bu barbarlığı yapması mümkün mü? İnsancıl. Zamanı için çok kültürlü. Üstelik, Kalimnoslularla ve diğer adalılarla her an görüşüyor, gidip geliyor. Kendi anasıyla konuştuğu dil yani anadili de Yunanca! Tabii ki yanaşmıyor. Bunun üzerine baskılar yoğunlaşıyor ve “Sen yapmayacaksan biz yapacağız”lar başlıyor.

Oysa, Bodrum'u Tanıtma ve Turizm Derneği, 1965'te başkan Rüştü Gür imzasıyla gerekli yerlere gönderdiği yazılarla yetkilileri uyarmaktadır. Bu anıt kilisenin yıkılması halinde hem turizmin baltalanacağını hem de Yunanistan'ın misillemeye girişip camileri yıkmaya başlayabileceğini haber vermektedir.

Fakat sonunda Muğla'dan bir fen memuru geliyor, “**Tarihî bir özelliği yoktur; Nikola adlı biri tarafından yaptırılmıştır. Mail-i inhidam [çökme ihtimali] bahis konusudur**” diye rapor veriyor. Köyşleri Bakanlığı Aya Nikola'yı belediyeden on bin liraya satın alıyor, Bodrum Halk Eğitim Merkezi'ne devrediyor.

² Selçuk Erez, *İstanköyaltı Bodrum*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996, s. 68-70.

³ Ali Cengiz (1903-1987), özellikle o zamanların Bodrumu gibi kısır bir yer için fevkalade girişimci bir insandır ve burada (üzerinde kimi dedikodular bulunan) ilk ve en önemli sermaye birikimini yapan kişidir. Girit'te doğmuş, orada İtalyan okulunda eğitim görmüş, sonra gidip Ege'nin en önemli sünger merkezi olan Kalimnos adasında süngercilik öğrenmiş (Bodrum'da çıkartılan dev süngeri buradaki müzeye hediye etmiştir), başta sünger olmak üzere dış ticarete girişmesinin yanı sıra büyük miktarda arazi edinmiştir.

İşin ilginç (ve daha da rezil) tarafı, “yıkılma tehlikesi vardır” denilen güzelim anıta kazmayla girişip yıkamayınca sonunda dinamit koymak zorunda kalıyorlar. O kadar ki, yakınlardaki Seyfi Bar’ın bulunduğu çıkmaz sokakta yaşayan ihtiyar kadınların bana anlattıklarına göre, civardaki evlerin camları kırılıyor. Bununla bile ilk katın duvarlarını yıkamayınca o çirkinler çirkinini Halk Eğitim’i o duvarların üzerine inşa etmek zorunda kalıyorlar. Süreç 1969’da sonuçlanıyor. Böylece Türkiye parçalanmaktan kurtuluyor.

Ve Türkiye’nin bugün en önemli turizm merkezi Bodrum’da turizm başlıyor...